

Gart der Gesundheit: lavendel.

Geschreven en vertaald door Nico Koomen.

lavendel ccxxxiiii Ca

Lavendula latine.

(Die meister beschreyben unns und sprechen daz lavendel kraut heisser und truckner natur seye. Die blumen haben wenig saffttes in jm und sind dem menschen nit gut zu essen und haben doch eyenen scharpffen gerauch. Platearius lavendel dick an die nasen gehalten und dar an gerochen stercket das gesicht und sein gerauch lautert dem menschen seyn augen. (Plinius wolicher vil leup habe der schmeck stetiglich lavendel sye sterben davon. (Item wolicher uberlant wandelt und der sicher sein wolle vor dem leusen d siede lavendel in wasser und necze sein haubt in dem wasser unnd laß es widerumb trucken werden und thu es an alß lang das das haubt den gerauch hat von dem lavendel wasser kommet kein laupe darein. (Etlich meister sprechen das ein solich haubt das also geneczet wirt in wasser darin lavendel gesotten ist mache den menschen gar keusch die weil er es trage. Und darumb hett dye muter gottes meer liebe zu disez kraut und blumen der ursachen halben das es keuscheit bringet und darumb sind dise blumen meer begabet mit supem gutem gerauch so sy durre sind wen and blumen als negelin und feyelen. Auch hat sy die muter gotes lieber gehabt das sye die tugent an jr haben das sye die kleider behuten vor unfletigen thieren unnd jn ist auch darumb der name geben worden lave das ist als vill gesprochen als reynigkeit oder

Lavendel, 234ste kapittel.

Lavendula Latijn. (**Lavandula angustifolia**)

De meesters beschrijven ons en spreken dat lavendel kruid heet en droge natuur is. De bloemen hebben weinig sap in zich en zijn de mensen niet goed te eten en hebben toch een scherpe reuk. Platearius, lavendel vaak aan de neus gehouden en daaraan geroken versterkt dat gezicht en zijn reuk zuivert de mensen zijn ogen. Plinius, wie veel luizen heeft die proeft steeds lavendel, ze sterven daarvan. Item, wie over land wandelt en die zeker zijn wil voor de luizen die kookt lavendel in water en nat zijn hoofd in dat water en laat het wederom droog worden en doe het zo lang totdat het hoofd de reuk heeft van de lavendelwater, er komt geen luis daarin. Ettelijke meesters spreken dat een zulk hoofd dat alzo genat wordt in water daarin lavendel gekookt is maakt de mensen erg kuis de tijd hij het draagt. En daarom heeft de moeder God meer liefde tot dit kruid en bloemen, vanwege de oorzaak dat het kuisheid brengt en daarom zijn deze bloemen meer begaafd met zoete goede reuk als ze droog zijn dan andere bloemen zoals nagelkruid en violen. Ook heeft de moeder God liever gehad dat ze die deugd aan zich hebben zodat ze de kleren behoeden voor onsierlijke dieren en hen is ook daarom de naam gegeven geworden lave, dat is zo veel gesproken als reinheid of wassen en alzo hebben het de ouden genoemd en daarna is het woord lave gegeven geworden een

wäsche· und also haben es die alten geheissen und darnach ist disem wort lave zû geben worden ein zûsacz als dula und also geheissen lavendula umb dez süssen gerauches willen· und darumb latitet es auch dester süper· (Dye wirdigen meyster sprächen das dise blumen haben sunderlichen groþ unsprechlich tugentt in jne und sunderlichen ad apoplexiam das ist zû dem schlage· Dye blumen gebeysset in weine und den distillieret und in dem munde gehaalten so sich der brest eygent behelt den menschen bey (riij) [268] seiner sprache· Unnd auch ander vil tugent die hie nach gelassenn werden·	toevoeging zoals dula en also geheten Lavendula vanwege de zoete en daarom geurt het ook des te zoeter. De eerwaardige meesters spreken dat deze bloemen hebben vooral grote onuitsprekelijk deugd in zich en vooral ad beroerte, dat is tot de slag. De bloemen gebaad in wijn en dan gedistilleerd en in de mond gehouden zo zich de borst hijgt behoudt de mensen bij [268] zijn spraak. En ook andere veel deugden die hier na gelaten worden.
---	---

Zie kapittel 366 en 376.

Vorm.

Lavendel is een halfheester die ongeveer een halve meter hoog wordt. De lavendel is een kortharig en stijf struikje die al op jonge leeftijd grijs en bij ouderdom zelfs groener kan worden. Het draagt lang gesteelde bloemaren met lavendelblauwe bloemen.

Naam.

(1) Dan zowel de kleine als de grote worden in de apotheken van Hoogduitsland en Nederduitsland Lavandula en Lavendula genoemd en bij de gewone man lavender.

Lavandula, daarvan stamt de naam lavendula, van lavare, 'wassen. Via het Italiaans lavandola en lavanda werd het tot Frans *lavande*, in Duits *Lavendel*, in Engels *lavender* en Hollandse *lavendel*.

Gebruik.

De reuk van lavendel wordt geassocieerd met frisheid en schoonheid. Nog wordt het gebruikt om linnen en de planken te laten geuren waarop linnen bewaard wordt.

Herbarius in Dyetsche lijkt niet op de Gart; 'Lavendula of lavendre is heet en droog van samengesteldheid. (a) Lavendel versterkt met haar welriekende geur de zenuwen. En met haar warmte verteert ze de ziekte van de jicht, als je er zo'n siroop van maakt: 'Neem lavendelbloemen, majoraan en Lavendula stoechas, van elk een halve hand vol; rozemarijnbloemen en klaar gemaakt korianderzaad, cubeben, het zaad van ruit en beversgeil, van elk twee drachmen; kook het tot dat een derde deel verkookt is, dan doe je het door een doek en met genoeg wit suiker maak je er een siroop van waarvan je 's morgens en 's avonds telkens een glaasje neemt'. Als deze siroop klaar is dan neem je deze pillen: 'Neem van de hoop de pillulan cochian en van de pillen Hermodactylus, van elk een half drachme; van turbit een half scrupel; van gember drie grein; meng het tezamen met de siroop van sticados lavendel en maak er zeven'. De volgende dag neem je om te versterken de likkepot pinuris arcoticon of dyanthos of sap van Castoreum etc. Maak ook een caputpurgium (dat is een niespoeder om het hoofd te legen) en een stamitorium om te niezen.

(a) Tegen de genoemde ontsteltenis van de zenuwen of van jicht: 'Neem poeder van de bloemen of van de bladeren van lavendel, van rozemarijnzaad, van basiliek en zijn zaad, van elk een drachme; bertram en gember, van elk een half drachme; kook het tezamen in het water van Salvia, na de zuivering haal je dit door de neus op want de hersens zullen zo gezuiverd worden'. Of meng het voor genoemde dat je als poeder maakt en haal dit door de neus op. Dat poeder is een nieskruid dat geschikt is om de hersens of het hoofd op te ruimen. Het nekhaar dat van achteren waar de zenuwen naar beneden uit de hersens gaan bestrijk je met de olie van beversgeil waar geurend poeder van wat saffraan en kaneel in gemengd zijn of met olie van lijnzaad of vossenolie doet hetzelfde'.

Dodonaeus; Lavendel is van aard en krachten warm en droog en dat in de derde graad en bovendien dun en fijn van stof en heeft veel luchtachtige en geestachtige delen in zich.

(a) Lavendel en op welke manier die ook gebruikt wordt is zeer geschikt om alle koude gebreken van het hoofd te genezen en vooral diegene die van geen grote menigte van vochtigheid veroorzaakt zijn, maar alleen van koude of verkillung komen.

Daarom geneest het water dat van lavendel gedistilleerd wordt en te ruiken gegeven en aan de slaap of slag van het hoofd en aan het voorhoofd gestreken de gebreken van het hoofd zoals die men Catalepsis in het Latijn noemt of de slapende zucht en de Herniplexia, dat is de beroerdheid of hersenbloeding aan de ene kant van het hoofd, soms doet hetzelfde ook diegene die met de vallende ziekte gekweld zijn wederom opstaan en de bezwijmde mensen wederom tot zichzelf komen wat dikwijls bevonden is geweest. Maar als er een grote menigte van humeuren of vochtigheden bij zijn die deze en diergelijke ziekten veroorzaken en vooral diegene die alreeds met het bloed gemengd zijn dan is het gebruik van dit gedistilleerd water niet al te zeker en zonder vrees en mag niet zo lichtvaardig en zonder achterdocht gebruikt worden als ook geenszins te prijzen is het onbedacht gebruiken van de compositie of menging die bereid wordt van gebrande wijn daar diergelijke kruiden, bloemen en zaden en sommige specerijen in te week gesteld zijn die nochtans van sommige in allerhande diergelijke gebreken gebruikt wordt, maar tegen alle recht en reden want door het gebruik van dusdanige hete dingen die door hun eigen aard het hoofd vervullen en zwaar maken wordt de ziekte zeer vermeerderd en de zieke wordt in nood van zijn leven gebracht en vooral als er geen behoorlijke aderlating of zuiver maken door enige purgatief vooraf gegaan is wat ik hier heb willen vermanen en te kennen geven omdat over al te stoute en onbedachte apothekers en andere botte en neuswijze vrouwen straks diergelijke composities (die ze de naam van extracten plegen te geven) en andere zodanige dingen niet alleen de mensen die met de hersenbloeding bevangen zijn, maar ook diegene die de ziekte catothus met gedurige koorts hebben met geweld laten gebruiken, ja in de mond gieten, daar hun nochtans niets schadelijker gegeven kan worden, gemerkt dat ze het genezen zeer verergeren en soms, ja dikwijls de zieke het leven benemen of verkorten.

Alle deze woorden zijn nochtans geenszins te verstaan tot belasting van de lavendel die een zeer goed en nuttig kruid is als het goed gebruikt wordt, maar tot vermaning van de ongeleerde en tot berisping en betering van de stoute en onbedachte mensen die dat gebruiken daar en wanneer dat geen plaats grijpt en geenszins behoort gebruikt te worden.

(b) Lavendel is uitermate goed om de vermoeide zenuwen te versterken of die ook anderszins uit koude oorzaken slecht gesteld zijn. Daarom zijn ook de baden en stovingen van de lavendel gemaakt zeer goed tegen de jicht, verkrompen leden, m. s. en andere diergelijke ziekten.

Dit kruid is ook zeer goed tegen de beving en hersenbloeding.

De bloemen van lavendel alleen of met kaneel, notenmuskaten en kruidnagels gemengd genezen de hartklopping en de geelzucht en zijn zeer goed tegen m. s. en tegen de pijn en bezwijming in het hoofd.

De konserf van lavendelbloemen met suiker gemaakt is ook tot de voorbeschreven gebreken zeer goed 's morgens een boon groot ingenomen.

Water van lavendelbloemen gedistilleerd geneest hoofdpijn en tandpijn en lamme leden als ze daarmee gestreken en gewassen worden. Twee lepels er van ingenomen laten de verloren spraak weerkomen en genezen de bezwijming en flauwte van het hart.

Lavendel mannetje is wat lieflijker en ruikt meer en daarom zijn de bladeren en het zaad meer geprezen tot de gebreken van de baarmoeder en zowel in stovingen en wassingen als ook het poeder er van met water ingenomen tegen het opstijgen van de baarmoeder die oorsprong heeft uit rotte dampen en ook om de arbeid van baren te bespoedigen en te verlichten.

Dezelfde lavendel mannetje laat scheiden en verdrijft de zwellingen en pijnen van de maag en hardheid van de lever en geneest de druppelplas en de pijn van water te maken.

Lavendel in wijn gekookt en gedronken lost de plas en verwekt de maandstonden en jaagt de nageboorte en dode vrucht af.

Om de arbeid van baren te verlichten en de pijn er van te minderen heeft de zeer geleerde Rondelet een poeder van het zaad van Italiaanse Nardus laten bereiden: 'neem een half drachme Italiaans Narduszaad, zaad van weegbree en andijvie, van elk twee scrupels, peper een scrupel en stoot deze dingen tezamen tot poeder en geef het in met water van mannetjeskruid of glaskruid en van andijvie, van elk drie ons'.

Lobel schrijft noch een ander beter poeder tot de voor vermelde gebreken, de pezerik, zegt hij, met

zijn twee bijgevoegde vaten wordt gewassen met witte wijn en dan in de oven gebrand in een nieuwe aarden potje en tenslotte wordt die wederom gewassen met andijviewater en wijn die alzo bewaard wordt totdat men die wil gebruiken. Dan neem as van de voor vermelde pezerik een half lood, kaneel een half drachme, lange peper en galigaan, van elk een vierendeel lood, zaad van weegbree en andijvie, anderhalf drachme, zaad van Italiaans Nardus vier scrupels en stoot het alle tezamen in poeder en geef het in met de voor vermelde water en witte wijn, zover als er geen koorts is. Hij beschrijft noch een ander zeer krachtig poeder om de nauwe en dode vruchten af te jagen. Neem Confectie Alkermes en van het voor vermelde poeder van elk twee scrupels, Boracho en Trochiscen van Myrrhe, van elk anderhalf scrupel, beverzwijn een scrupel. Deze dingen alle tezamen gestoten zal men ingeven met water van buglosse, bijvoet en witte wijn.

Spicolie. De olie van lavendel wordt gewoonlijk spicolie genoemd en is zeer sterk en welriekend en droogt de katarren, maar in de nek gestreken is die zeer bijzonder tegen de verkrompen en verdoofde zenuwen. Ze wordt met menigte in Frankrijk gemaakt en vandaar in andere landen gezonden’.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl/> en : <http://www.volkoomen.nl/>